

Александар Михајловић,¹
Истраживач сарадник,
Институт за упоредно право, Београд

UDK: 331.5:343.62-055.2(497.11)

UDK: 336.14:305-055.1/2(497.11)

UDK: 342.726-055.2(497.11)

DOI: 10.5281/zenodo.15781539

Оригиналан научни чланак

Примљен: 07. 05. 2025.

Прихваћен: 18. 06. 2025.

ДИСКРИМИНАЦИЈА ЖЕНА НА ТРЖИШТУ РАДА И РОДНО ОДГОВОРНО БУЏЕТИРАЊЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Апстракт: У овом раду аутор настоји да укаже на међусобну повезаност и зависност појава дискриминације жена на тржишту рада и родно одговорног буџетирања као усмерене државне и друштвене акције, кроз деловање јавних политика, да спречи ову појаву. Циљеви рада јесу да се укаже на основне поставке родне дискриминације на тржишту рада, родно одговорно буџетирање као средство борбе против родне дискриминације и домети родног буџетирања у Републици Србији. Методе које ће се применити јесу дескриптивни метод, метод анализе и догматски метод.

Кључне речи: дискриминација; жене; родно одговорно буџетирање; Србија.

1. Уводна разматрања

Дискриминација у области рада и запошљавања видљивија је онда када погађа посебно осетљиве категорије становништва, дакле: жене, особе са инвалидитетом, припаднике мањинских заједница (Роми, ЛГБТ+

¹ **Александар Михајловић**, Истраживач сарадник, Институт за упоредно право, Београд, Република Србија, електронска адреса: a.mihajlovic@iup.rs; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8309-7896>. Овај рад је настао као резултат истраживања у оквиру пројекта „Прилагођавање правног оквира друштвеним и технолошким променама са посебним освртом на регулисање вештачке интелигенције“, који у 2025. години спроводи Институт за упоредно право уз финансијску подршку Министарства науке, технолошког развоја и иновација (евиденциони број: 451-03-136/2025-03/200049 од 04. 02. 2025). У складу са Агендом за одрживи развој 2030 (А/РЕС/71/313), овај документ је повезан са Циљем одрживог развоја бр. 5: Постићи родну равноправност.

особе), а за јавно указивање на ове облике дискриминације нарочито су заслужни медији, који о томе опширно извештавају. Чак и у приликама када такво извештавање поприма особине сензационализма, ипак, бар код једног броја становника, језички омеђеног доступности објављених вести, утиче на опажање и размишљање о последицама које те особе доживљавају, са чиме се може саживети свако, или пак, себи поставити питање: „Да ли ми се исто може догодити?“.

Сензитивност на различите облике дискриминације, ка видљиво и циљно означеним групама посебно осетљивих категорија становништва, представља уочљивији сегмент дискриминације, док се механизми контроле и спречавања ове појаве теже примећују. У обимној литератури из области феминистичке економије, наводи се да су буџети, усвојени у складу са прихваћеним јавним политикама, политички документи и инструменти који усмеравају и приказују како се расподељују ресурси. Методологија израде буџета представља сложен рачуноводствени процес, који одражава резултате преговора између различитих и бројних субјеката у том процесу који су репрезенти односа друштвене моћи. Ако појединци нису неутрални или безлични и имају различите мотиве, одговорности, друштвене услове и политичку заступљеност, утицај политике је неизбежно другачији. Међутим, како примећују Addabbo, Lanzi i Picchio, „јавне политике и буџети генерално пате од родног сле-пила“ (Addabbo, Lanzi, Picchio, 2010: 479). Ови аутори наглашавају мета-фору „родног слепила“ која у својој бити обухвата све историјске дубоко укоренење родне разлике, које су скоро невидљиве јер се генерацијски преносе кроз обрасце понашања у обављању свакодневних активности у процесу друштвене репродукције, у породици, кућном простору, кућним односима у припреми хране, одржавању хигијене, старању о потребама укућана (Addabbo, et al., 2010: 480).

Овде треба поменути и једно од питања економије идентитета које се односи на радну сегрегацију (сегрегацију занимања), за коју се тврди да представља једно од најригиднијих обележја америчког тржишта рада. Неки се послови сматрају примеренијим за жене, а неки примеренијим за мушкарце, а оне особе оба пола које се усуде да прекрше неписане законе полне подвојености занимања често буду изложене злостављању, чак насиљу (Akerlof, Kranton, 2012: 84-85).

Предмет овог рада је да укаже на узрочно последични однос између родно засноване виктимизације кроз феномен дискриминације жена на тржишту рада, с једне стране, и родно одговорног буџетирања (у даљем тексту: РОБ), као усмерене државне и друштвене акције кроз деловање

јавних политика, с друге стране, а све у борби против дискриминације жена у области рада и запошљавања. Свакодневна питања: шта радити, за шта и за кога, која обликују фундаментално питање како живети, налазе се у основи предмета овога рада. Ова питања нису прозаични одјек стварности већ стварни живот на који утичу поимања принципа јавних политика у области РОБ-а. Циљеви рада јесу да се укаже на основне појаве родне дискриминације на тржишту рада, РОБ као средство борбе против родне дискриминације и донети родног буџетирања у Републици Србији. Методе које ће се применити јесу дескриптивни метод, метод анализе и догматски метод.

2. Забрана дискриминације жена на тржишту рада у Републици Србији

Према нормама позитивног законодавства Републике Србије забрањен је било какав облик дискриминације и по било ком основу према свим грађанима и грађанкама. Прописано је да су пред Уставом Републике Србије² и законом сви једнаки, као и да свако има право на једнаку законску заштиту, без дискриминације.³ Забрањен је сваки облик дискриминације, укључујући и непосредну или посредну дискриминацију, и то по било ком основу, при чему су посебно препозната лична својства, као што су: раса, пол, национална припадност, друштвено порекло, рођење, вероисповест, политичко или друго уверење, имовно стање, култура, језик, старост и психички или физички инвалидитет.⁴ Устав Републике Србије предвиђа изузетак у смислу да се неће сматрати дискриминацијом посебне мере које Република Србија може увести ради постизања пуне равноправности лица или групе лица која су суштински у неједнаком положају са осталим грађанима.⁵ Гарантована је равноправност жена и мушкараца и развијање политике једнаких могућности.⁶

Закон о забрани дискриминације⁷ (у даљем тексту: 33Д) гарантује да су сви једнаки и да уживају једнак положај и једнаку правну заштиту, без обзира на лична својства, а свако је дужан да поштује начело јед-

² Устав Републике Србије, „Службени гласник РС“, бр. 98/2006, 115/2021 - Амандмани I-XXIX, 16/2022

³ Члан 21 ст. 1-2 Устава РС

⁴ Члан 21 став 3 Устава РС

⁵ Члан 21 став 4 Устава РС

⁶ Члан 15 Устава РС

⁷ Закон о забрани дискриминације, „Службени гласник РС“, бр. 22/2009, 52/2021

накости, односно забрану дискриминације.⁸ Поред различитих облика дискриминације који су побројани у овом закону, ЗЗД препознаје и посебне случајеве дискриминације⁹ где спада и *дискриминација у области рада*.

ЗЗД дефинише *дискриминацију* и *дискриминаторско поступање* као „свако неоправдано прављење разлике или неједнако поступање, односно пропуштање (искључивање, ограничавање или давање првенства), у односу на лица или групе као и на чланове њихових породица, или њима блиска лица, на отворен или прикривен начин, а који се заснива на раси, боји коже, прецима, држављанству, националној припадности или етничком пореклу, језику, верским или политичким убеђењима, полу, роду, родном идентитету, сексуалној оријентацији, полним карактеристикама, нивоу прихода, имовном стању, рођењу, генетским особеностима, здравственом стању, инвалидитету, брачном и породичном статусу, осуђиваности, старосном добу, изгледу, чланству у политичким, синдикалним и другим организацијама и другим стварним, односно претпостављеним личним својствима“.¹⁰

Забрањена је дискриминација односно нарушавање једнаких могућности за заснивање радног односа, као и остваривање права на рад, на слободан избор запослења, на напредовање у служби, на стручно усавршавање и професионалну рехабилитацију, на једнаку накнаду за рад једнаке вредности, на правичне и задовољавајуће услове рада, на одмор, на образовање и ступање у синдикат, као и на заштиту од незапослености.¹¹ Оваквом формулацијом законодавац забрањује дискриминацију приликом приступа тржишту рада, као и на тржишту рада, и гарантује да под једнаким условима запослени остварују сва права која им припадају по основу радног односа тј. по основу процеса рада.

⁸Члан 4 ЗЗД

⁹Поред дискриминације у области рада (члан 16), ЗЗД препознаје и остале *посебне случајеве дискриминације*, као што су: дискриминација у поступцима пред органима јавне власти (члан 15), дискриминација у пружању јавних услуга и коришћењу објеката и површина (члан 17), забрана верске дискриминације (члан 18), дискриминација у области образовања и стручног оспособљавања (члан 19), дискриминација на основу пола, рода и родног идентитета (члан 20), дискриминација на основу сексуалне оријентације (члан 21), дискриминација деце (члан 22), дискриминација на основу старосног доба (члан 23), дискриминација националних мањина (члан 24), дискриминација због политичке или синдикалне припадности (члан 25), дискриминација особа са инвалидитетом (члан 26), дискриминација с обзиром на здравствено стање (члан 27), дискриминација у области становања (члан 27а).

¹⁰Члан 2 став 1 тачка 1) ЗЗД

¹¹Члан 16 став 1 ЗЗД

Закон о раду¹² забрањује дискриминацију на исти начин као и ЗЗД, како према лицима која траже запослење, тако и према запосленима.¹³

Законом о родној равноправности¹⁴ је поред једнаких могућности за жене, мушкарце и припаднике осетљивих друштвених група у области рада и запошљавања, уведена и новина кроз препознавање и вредновање неплаћеног кућног рада, као и могућности остваривања здравственог осигурања по овом основу уколико није остварено на неки други начин.¹⁵ Забрањена је дискриминација лица која траже запослење, запослених и других радно ангажованих лица на основу пола, односно рода и породичног статуса у односу на: 1. услове за запошљавање и избор кандидата за обављање одређеног посла; 2. услове рада и сва права из радног односа; 3. стручно усавршавање и додатно образовање; 4. напредовање на послу; 5. отказ уговора о раду.¹⁶

3. Појам родно одговорног буџетирања

Важан сегмент залагања за/или промовисање родне равноправности јесте и равноправност у области економских односа, односно једнаки приступ ресурсима. Пре тога, јавља се дилема формулисана питањем на кога, односно, на шта, се односи родни приступ, који у својој бити има једноставан одговор. Родни приступ указује на друштвене улоге које носе сви мушкарци и жени, дечаци и девојчице, као и на односе између њих и међу њима, у датом друштву, у одређено време и на одређеном простору. Родно одређење је кључна детерминанта која утиче на то ко шта ради, ко шта има, ко одлучује и ко има моћ. Друштвене норме о женама и мушкарцима, о девојкама и младићима – у комбинацији са другим друштвеним категоријама, као што су класна припадност, етничка припадност и сексуална оријентација – побољшавају или ограничавају стварне слободе сваког појединца у остваривању његових

¹² Закон о раду, „Службени гласник РС“, бр. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014, 13/2017 – одлука УС, 113/2017, 95/2018 – аутентично тумачење

¹³ Члан 18 Закона о раду. Према члану 20 Закона о раду, забрана дискриминације се односи на: 1. услове за запошљавање и избор кандидата за обављање одређеног посла; 2. услове рада и сва права из радног односа; 3. образовање, оспособљавање и усавршавање; 4. напредовање на послу; и, 5. отказ уговора о раду.

¹⁴ Закон о родној равноправности, „Службени гласник РС“, број 52/2021

¹⁵ Члан 28 ст. 2-4. Закона о родној равноправности. Више информација о начину обрачуна неплаћеног кућног рада је садржано у Правилнику о методологији за обрачун неплаћеног кућног рада, „Службени гласник РС“, број 18/2024.

¹⁶ Члан 29 ст. 1-4 Закона о родној равноправности

људских права. Они такође обликују рутинске аспекте свакодневног живота, који се намерно или по имитацији преносе с једне генерације на следећу генерацију (LeMoynes, 2005).

Из родне перспективе друштвених улога особа оба пола произилази питање суштине родне равноправности. Та равноправност треба да укаже да жене и мушкарци, и девојке и дечаки, *уживају иста права*, те имају: исти приступ ресурсима, једнаке могућности и једнаку заштиту. Родна равноправност не подразумева да девојке и младићи, или жене и мушкарци, треба да буду истоветни, или да буду третирани на тачно подједнак начин (биолошке разлике, рађање, лактација). У ствари, родна равноправност се не може постићи, највећим делом, тиме што ће свима бити *обезбеђена иста услуга* (отварање породилишта за мушкарце, на пример), исте могућности и иста заштита, понуђени свима на истоветне начине. Аутор LeMoynes тај домет родне равноправности метафорички назива *нивелисањем поља за игру* на коме мора да се успостави непосредно обраћање девојкама и женама са објашњењима о историјским и садашњим неједнакостима, (тзв. афирмативна акција), као и напори који ће осигурати да девојке и жене, и дечаки и мушкарци, дефинишу и имају користи од уложених развојних напора за објашњење родне равноправности и једних и других, и то кроз увођење родне равноправности у јавне политике (gender mainstreaming) (LeMoynes, 2005).

Полазећи од основа родног приступа и родне равноправности у свим сегментима живота и делања људи треба обратити пажњу и на РОБ. У литератури се наводи да оригинално порекло РОБ-а потиче из осамдесетих година 20. века, из далеке Аустралије. Иницијатива је изнедрена из владиних органа, министарстава и ресора, који су 1984. године добили задатак да анализирају утицај годишњег буџета на жене и девојке, са фокусом на јавну потрошњу (Stotsky, 2016: 5). У том истом временском обухвату, Уједињене нације објавиле су податке да жене обављају 2/3 радних сати, остварују 1/10 светских прихода и поседују 1/10 светског власништва. Фактички подаци указали су, чак и највећим опонентима gender mainstreaming приступа,¹⁷ да пракса спровођења неутралних јавних политика не даје резултате и да је „неопходно да се пронађе нови приступ којим ће се превазићи недостаци до тада коришћених

¹⁷ Појам gender mainstreaming уведен је као идеја водиља о имплементацији родне равноправности у све јавне политике. Ова акција „представља захтев да све политике у једном друштву буду преиспитане са становишта родне равноправности како би се омогућило да њихово спровођење доприноси остваривању равноправности жена и мушкараца и побољшању положаја жена, чиме би се дугорочно мењале друштвене структуре које производе неравноправност“ (Branković – Đundić et al., 2009: 7).

стратегија“ (Branković – Đundić, Ileš, Božanić, 2009: 7). Активирању РОБ-а додатни подстицај је представљала Четврта светска конференција о женама, одржана у Пекингу 1995. године, када је донета *Beijing Platform for Action*¹⁸ у којој је записано да треба „осигурати разматрање родне перспективе и потреба жена у буџетским политикама и програмима“.

У литератури се наводи да је данас РОБ широко распрострањен, у чак више од осамдесет земаља света, кроз различите форме усвојених или модификованих фискалних политика и програма. Технике модификовања домаћих буџета појединих држава, у складу са усвојеним принципима РОБ-а, обухватају прикупљање, на систематски начин, информација о многобројним потребама жена и различитим ефектима фискалних политика како на жене тако и на мушкарце, и уграђивање ових информација у буџетску класификацију и системе праћења (Stotsky, 2016: 6).

Посматрајући различита питања која се односе на родно буџетирање и на РОБ, мора се узети као основно и оно које обухвата феминистичку економију. Ова страна економије неопходна је зато што анализира и обзнањује све негативне последице родно неутралне економске науке, економске политике, њених принципа и инструмената. Ауторка Ђурић-Кузмановић се залаже за увођење родног аспекта, или „породњавање“ економске политике, а да, при томе, ишчекује даље анализе и критичке осврте и на родно неутралну економску политику (Ђурић-Kuzmanović, 2007: 9). За овакво истраживање залаже се Swedberg који у основним принципима економске социологије анализира и питања рода и економије. Занимљиво је истаћи његово размишљање да економска социологија још увек није дала довољан допринос у разматрању односа рода и економије зато што се тим питањима и даље већински баве мушкарци (Swedberg, 2006: 259).¹⁹

¹⁸ Beijing Platform for Action идентификује више области битних за задовољавање потреба жена. <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform>, <https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/BDPfA%20E.pdf> приступљено: 01. 05. 2025.

¹⁹ Swedberg цитира речи Viviane Zelizer (2002) која тврди да „većina muških ekonomskih sociologa ima poprilično konvencionalnu predožbu o ekonomiji, slično gledištu u glavnoj struji ekonomske znanosti“ (Swedberg, 2006: 259). Овде треба поменути, као пример, класичну уџбеничку књижевност из области јавних финансија и финансијског права где се начело неутралних финансија сучељава начелу активних финансија „које у подстицајима глобалној тражњи виде ефикасан инструмент за остваривање циљева економске политике (пуна запосленост, стабилност цена, уравнотежен платни биланс и стабилна стопа економског раста) (Анђелковић, 2012: 254). Осим тога, треба указати и на нову монографску литературу у којој се детаљно описују модели јавног буџетирања, и са новим приступом преласка са традиционалног на напредније моделе јавног

У литератури се најчешће наводи одређење да „родно буџетирање означава укључивање родне перспективе на свим нивоима процеса буџетирања и реструктурирање прихода и трошкова на начин који доприноси родној једнакости“ (Badalassi, 2021: 11).²⁰ Такође, налази се и дефинисање да је родно буџетирање приступ у процесу буџетирања који користи фискалну политику и јавни финансијски менаџмент да промовише родну равноправност и развој жена и девојчица (Stotsky, 2020: 29).

4. Родно одговорно буџетирање као механизам за унапређење положаја жена на тржишту рада – страна и домаћа искуства

Обимна је истраживачка грађа која се односи појединачно на питања родног буџетирања, с једне стране, и дискриминације жена на тржишту рада и запошљавања, с друге стране, а све у циљу приказа предности увођења принципа родног буџетирања приликом израде буџета у појединим државама, а такође и појединачних случајева злостављања као *case study* примери, или приказа обједињених статистичких показатеља о овој појави, прикупљених по унапред постављеним хипотезама, циљевима, методолошким поступцима. Као следећи корак, важно је указати на међусобну условљеност ове две појаве и како принципи РОБ-а могу довести до умањења, а тешко до искорењивања дискриминације жена на тржишту рада. У неким текстовима из ове области, насталим на емпиријским истраживањима, помиње се реч *компромис*, а односи се на врсту договора друштвених актера који формулишу јавне политике да је неопходно јачање економског положаја жена, али и правних норми за заштиту жена. Појава неолиберализма и јачање идеје слободног тржишта радне снаге у светским економијама довела је до извесног усклађивања ове две појаве. Међутим, услед непромењених околности у другим сферама живота, кућног рада, старања о зависним члановима породице, остварења материнства и сл., лоши услови рада су и даље опстали за жене (неадекватно трајање породилског одсуства, губитак посла током породилског одсуства), као и разлика у висини зараде за исти посао у односу на запосленог мушкарца. Стога је питање увођења РОБ-а уједно и питање стварања једнаких могућности за све, или бар

буџетирања (Димитријевић, 2017а).

²⁰ Giovanna Badalassi наводи такође ово одређење од стране Савета Европе из 2005. године. Council of Europe (2005). Gender budgeting Final report of the Group of specialists on gender budgeting (EG-S-GB) Equality Division Directorate General of Human Rights, Strasbourg, 2005, <https://eige.europa.eu/resources/Gender%20budgeting.pdf> (Badalassi, 2021: 11).

питање уједначавања тих могућности (Betül Sarı Aksakal, Taha Artuç, Elif Tuğçe Bozduman, 2022: 10).

Исправно је размишљање које се износи у литератури из области јавних финансија да буџет представља „огледало“ јавних финансија у једној земљи, па Димитријевић јасно указује на следеће: „Велики износи јавних средстава прикупљају се у буџету. Преко њиховог опредељивања за финансирање конкретних јавних добара и јавних услуга исказују се приоритети развоја друштва. Тиме се, неспорно, пружа и финансијска потпора очувању друштвених вредности, штити држава и њени интереси у разним областима друштвеног живота.“ (Димитријевић, 2016: 104). Стратегија за интегрисање родне перспективе у све сфере живота и на свим нивоима ради постизања родне равноправности, или *mainstreaming* (енгл. *mainstreaming*), у ствари као основно полазиште, некада запретило многобројним страним терминима, социо-економским и психолошким одређењима, изнедрава оно које се односи на то да је економски положај жена и њихово укључивање у процес рада кључ развоја њихове родне равноправности, у једном друштву, у одређеном времену и на одређеном простору (Branković – Đundić, et al., 2009: 17).

Посматрање политике родног буџетирања у Републици Србији било је предмет различитих теоријских и емпиријских истраживања код нас, а приказани резултати су били основ за различите смернице и препоруке за побољшање и унапређење система РОБ-а. Саставни делови таквих докумената су и они који се односе на економски положај жена и њихово учешће на тржишту рада у Републици Србији. Сузбијање свих облика дискриминације, и оне на тржишту рада и у процесу запошљавања је огледало у коме се одражава економска сигурност и независност жена. Бранковић-Ђундић полази од тврдње да „положај жена на тржишту рада у Србији одликује већа стопа неактивности и већа стопа незапослености у односу на мушкарце, дужи период чекања на запослење, као и значајне потешкоће при поновном уласку жена на тржиште радне снаге и слабо учешће у предузетништву“ (Branković – Đundić, et al., 2009: 17). Ова ауторка примећује и то да упркос томе што је образовни ниво запослених жена виши у односу на образовни ниво запослених мушкараца, њихов статус не одговара образовној структури коју оне поседују. Посебно важан сегмент је онај који се односи на ригидност патријархалних друштвених односа, у породици, пре свега, неједнаку расподелу кућног рада међу укућанима, неплаћени кућни рад, старање о деци, остарелим члановима породице и сл. (Branković – Đundić, et al., 2009: 18).

Неколико година касније, 2013. године, рађена су истраживања с истим предметом посматрања. Описиване су смернице за увођење родног буџетирања на територији Републике Србије, с већим бројем разуђених области које се односе на родно буџетирање. Једна од њих односи се на уписаност жена код нас. Констатовано је да је процентуално ангажованост жена у процесу запошљавања у узрасту од 15 до 64 године у 2010. години била за 16 процентних поена мања од стопе активности мушкараца (51% односно 67%), на шта делимично утиче и ранији одлазак у пензију (Dokmanović, Đurić Kuzmanović, 2013: 17). Мало су другачији показатељи са измењеном старосном структуром посматраних категорија становништва. Тако је у старосној категорији од 25 до 49 година разлика између стопе запослености жена и мушкараца без деце само 6 процентних поена, за лица са више од једног детета та разлика се увећава на око 25 процентних поена (Dokmanović, Đurić Kuzmanović, 2013: 18). Бројни су фактори који су на то утицали, при чему неки од њих нису измењени ни данас (старање и суживот са малом децом, затим са децом до 16 година старости и сл).

Примена многобројних и разноврсних мера утицала би на смањење родно неутралних улога у процесу образовања и затим, заступљености жена у процесу запошљавања и рада, за шта је неопходно издвајање значајних материјалних средстава, усмерених само на те активности (програми целоживотног учења, курсеви и сл).

Основни алат, неопходан за увођење и праћење родног буџетирања јесте Закон о буџетском систему у Републици Србији (у даљем тексту: ЗоБС).²¹ Родно одговорно буџетирање представља „увођење принципа родне равноправности у буџетски процес, што подразумева родну анализу буџета и реструктурирање прихода и расхода са циљем унапређења родне равноправности“.²² У буџетским циљевима издваја се циљ бр. 4 који се односи на постизање *алокацијске ефикасности* која подразумева распоређивање средстава буџета са циљем унапређења родне равноправности.²³ Неки од дефинисаних циљева, односно, показатеља учинка програма, програмске активности или пројекта – представљају родно одговорне циљеве, односно, родне показатеље којима се приказују и прате планирани доприноси програма, програмске активности или

²¹ Закон о буџетском систему, „Службени гласник РС“, бр. 54/2009, 73/2010, 101/2010, 101/2011, 93/2012, 62/2013, 63/2013 – испр., 108/2013, 142/2014, 68/2015 – др. закон, 103/2015, 99/2016, 113/2017, 95/2018, 31/2019, 72/2019, 149/2020, 118/2021, 138/2022, 118/2021 – др. закон, 92/2023, 94/2024

²² Члан 2 став 1 тачка 58в) Закона о буџетском систему

²³ Члан 4 став 1 тачка 4) Закона о буџетском систему

пројекта остваривању родне равноправности.²⁴ Програмске информације треба да садрже описе програма, програмских активности и пројеката корисника буџетских средстава, циљеве који се желе постићи у средњорочном периоду спровођењем програма, програмских активности и пројеката, као и показатеље учинка за праћење постизања наведених циљева.

ЗобС у делу који се односи на упутство за припрему буџета локалне власти, прописано је да по добијању Фискалне стратегије, локални орган управе надлежан за финансије доставља директним корисницима средстава буџета локалне власти упутство за припрему буџета локалне власти.²⁵ Упутство, између осталог, садржи начин на који ће се у образложењу исказати родна анализа буџета локалне власти.²⁶ Исто важи и за припрему финансијских планова буџетских корисника на централном нивоу, где упутство садржи начин на који ће корисници у образложењу предлога финансијског плана исказати родну анализу расхода и издатака.²⁷ Чланом 41 ЗобС-а дефинисано је да се на садржај финансијског плана корисника средстава буџета локалне власти, у делу садржине и прилога, примењује члан 37 истог закона. Прописано је да предлог финансијског плана директних корисника средстава буџета Републике Србије обухвата, између осталог, родну анализу расхода и издатака.²⁸

Прописано је да завршни рачун садржи, између осталог, годишњи финансијски извештај о извршењу буџета, који садржи годишњи извештај о учинку програма, укључујући учинак на унапређењу родне равноправности са додатним напоменама, објашњењима и образложењима.²⁹ Одредбе овог закона које се односе на родно одговорно буџетирање примењиваће се на буџетске кориснике у складу са годишњим пла-

²⁴ Члан 28 став 6 у вези са ставом 5 тачка 2) Закона о буџетском систему

²⁵ Члан 40 Закона о буџетском систему. На овом месту треба обратити пажњу на појам фискалног федерализма, односно, приступање фискалној децентрализацији уз јасно постављање одређења фискалне године, фискалне дискриминације или одржавање хоризонталне фискалне праведности, односно равнотеже (Širovac, 2009: 134).

²⁶ Члан 40 став 2 тачка 7) Закона о буџетском систему

²⁷ Члан 35 став 2 тачка 7) Закона о буџетском систему

²⁸ Члан 37 став 2 тачка 3) Закона о буџетском систему

²⁹ Члан 79 став 1 тачка 1) Закона о буџетском систему. О основним поставкама буџетске процедуре у Републици Србији, као и о изради, доношењу и усвајању завршног рачуна буџета постоји низ радова од којих су и они стручног карактера интересантни зато што на једноставан начин објашњавају ову сложену процедуру (Vladislavljević, Pešić, 2018).

ном поступног увођења родно одговорног буџетирања, а у целини до доношења буџета Републике Србије и буџета локалних власти за 2024. годину. Закон о родној равноправности у члану 5 предвиђа да су „Органи јавне власти дужни да врше родну анализу буџета и да приходе и расходе планирају с циљем унапређења родне равноправности у складу са законом којим се уређује буџетски систем и принцип родне равноправности у буџетском поступку“. Занимљиво је посматрати неке анализе примењених одредаба ЗобС-а на локалном нивоу, а односе се на родно одговорно буџетирање, и сачињене су од стране жена. Као пример добре праксе издваја се приручник о пружању практичне подршке особама које су ангажоване на пословима израде буџета у локалним самоуправама (Ваџановић, et al., 2021), и то у текстуалним садржајима, поткрепљеним бројчаним показатељима, као и у графичким приказима добијених резултата, у смерницама представљеним пригодним цртежима у смирујућим бојама спектра, који на јасан начин читаоцима показују предности родног буџетирања (Gender Budgeting – Rodno budžetiranje, 2005).³⁰

О РОБ-у, као алату за спровођење пуног капацитета остваривања родне равноправности у Републици Србији, своја документа, заснована на антидискриминационом и радном законодавству код нас, интегрише рад више министарстава. Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог и Група за унапређење родне равноправности редовно су извештавали о различитим активностима и процесима који се односе на ову тему у Републици Србији (Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог, 2024). Затим, важну улогу имају извештаји појединих државних институција попут Државне ревизорске институције које се баве и питањем родно одговорног буџетирања. Свој Извештај из 2023. године, који носи назив „Извештај о ревизији сврсисходног пословања: Успостављање родно одговорног буџетирања у Републици Србији“, Државни ревизор отпочиње речима: „Република Србија је од стране Уједињених нација, Одељења за економске и социјалне послове, оцењена у 2021. години као једна од седам земаља у Европи која веома успешно спроводи родно одговорно буџетирање“ (Извештај о ревизији сврсисходног пословања: Успостављање родно

³⁰ Треба поменути водиче сличног садржаја и у земљама у окружењу, које нису чланице ЕУ. Интересантно је да је у Републици Српској још 2013. године објављен добро структурирани водич родног буџетирања, издат од Центра за једнакост и равноправност полова (Rodno budžetiranje u Republici Srpskoj, 2013). Тада је дошло и до експанзије у овој литератури у БиХ. Питање родног буџетирања постало је део академске литературе намењене студентима академских студија у БиХ, на пример (Hadžiahmetović, et al. 2013).

одговорног буџетирања у Републици Србији, 2023: 2). Међутим, у наредних седамдесет страница текста детаљно су анализирани све мањкавости спроведених, а посебно наглашене неспроведене активности у том процесу, па се констатује: „У Републици Србији није у потпуности успостављен ефикасан оквир за увођење родне перспективе у буџетски процес“ (Извештај о ревизији сврсисходног пословања: Успостављање родно одговорног буџетирања у Републици Србији, 2023: 2).

5. Закључак

Родно одговорно буџетирање представља један од начина превенирања дискриминације жена на тржишту рада. Стога, неопходно је спроводити промене у постојећим буџетским системима, које неки аутори називају савременим буџетским реформама (Димитријевић, 2017б: 626).

У намери да се избегне сувопарни и строго формализовани начин давања препорука за побољшање живота и рада осетљивих друштвених група, попут жена, закључна разматрања изведена су на начин који одражава став аутора ка давању препорука. Из консултоване и коришћене, а у мањем обиму наведене литературе, јасно се издваја неколико закључака/препорука. У овом раду аутор настоји да укаже на међусобну повезаност и зависност појава дискриминације жена на тржишту рада и родно одговорног буџетирања као усмерене државне и друштвене акције, кроз деловање јавних политика, да спречи ову појаву. Усмерење пажње на ове циљеве немогуће је без образовног процеса. На факултетима из поља друштвено хуманистичких наука већ скоро две деценије уназад код нас спроводи се образовање из правних студија рода, а у силабусу овог и њему сродних предмета указује се на обавезу економског оснаживања жена и све предности и мане настојања усмерених на смањење виктимизације жена у свим сферама живота, и у односу на радноправни положај жена. То је посебно важно, као економско осамостаљивање, код насиља у породици. Публиковање резултата рада истраживачких центара при универзитетима, који би применом научне истраживачке методологије спроводили истраживања о том предмету посматрања живота и рада жена, утицали би на школовање мушкараца и жена, младића и девојака на тему родне равноправности и подстицање целоживотног учења. У тој сфери, академска заједница мора обратити посебну пажњу на живот жена у руралним подручјима, њима доступне ресурсе издвојене из буџета, за описмењавање, пре свега, а затим за техничко описмењавање ради samozapošljavanja у тој области, или другим областима. У том смислу, живот на селу све се

више приближава животу у граду. И, на крају, уколико постоје бројне предрасуде о феминистичком погледу на живот као антиподу патријархалног уређења међуљудских односа, треба увек јасно истицати да родни приступ означава принцип једнаких права за све.

Литература

Addabbo, T., Lanzi, D., Picchio A. (2010). Gender Budgets: A Capability Approach. *Journal of Human Development and Capabilities*. Vol. 11, No. 4 November 2010. 479-501. DOI:10.1080/19452829.2010.520900, https://www.researchgate.net/publication/227620162_Gender_Budgets_A_Capability_Approach приступљено: 10. 04. 2025.

Akerlof, G.A., Kranton, R.E. (2012). *Ekonomija identiteta: kako naši identiteti oblikuju naš rad, place i blagostanje*. MATE d.o.o., Zagreb.

Анђелковић, М. (2012). *Јавне финансије и финансијско право*. Ниш: Центар за публикације Правног факултета у Нишу.

Badalassi, G. (2021). *The gender budgeting Report of the European Parliament: preliminary study*. A Report commissioned by the Greens/EFA group in the European Parliament, https://www.greens-efa.eu/files/assets/docs/gender_budgeting_web.pdf, приступљено: 10. 04. 2025.

Baćanović, V., Beker, K., Klatzer, E., Nikolin, S., Vladislavljević, A. (2021). *Priručnik za rodnu analizu u procesu rodno odgovornog budžetiranja za lokalne samouprave*. Stalna konferencija gradova i opština, <https://www.scribd.com/document/842590751/ROB>, приступљено: 12. 04. 2025.

Betül Sarı Aksakal, Taha Artuç, Elif Tuğçe Bozduman. (2022). Does gender Responsive Budgeting Act Upon Woman Employment? *Int'l Conference Proceedings 2022 BUDAPEST 35th Int'l Conference on Studies in "Literature, Languages, Humanities & Social Sciences" (L2HS2-22) Sept. 12-14, 2022 Budapest (Hungary)* https://www.researchgate.net/publication/363654016_Does_Gender_-_Responsive_Budgeting_Act_Upon_Woman_Employment приступљено: 15. 04. 2025.

Branković - Đundić, M., Ileš, M., Božanić, D. (2009). *Ka politici rodnog budžetiranja u Vojvodini*. Novi Sad: Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova, приступ: 10. 04. 2025, https://www.budzet.vojvodina.gov.rs/wp-content/uploads/2016/01/Ka_poltici_rodnog_budzetiranja_u_Vojvodini.pdf

Vladislavljević, V., Pešić, H. (2018). Budžetska procedura u Republici Srbiji - izrada, donošenje i usvajanje završnog računa budžeta. <https://www.cefi.edu.rs/wp-content/uploads/2018/10/9.-BUD%C5%BDETSKA-PROCEDURA-U-REPUBLICI-SRBIJI-%E2%80%93-IZRADA-DONO%C5%A0ENJE-I.pdf>, приступљено: 06. 05. 2025.

Gender Budgeting/Rodno budžetiranje. (2005). Završni izveštaj Strucne grupe za rodno budžetiranje (EG-S-GB). Strazbur: Generalna direkcija za ljudska prava, https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/07/Savjet-Evrope-PDF-EG-S-GB2004RAPFIN_E-prevod.pdf, приступ: 22.4. 2025.

Димитријевић, М. (2018). Релевантна обележја савременог јавног финансирања. *Зборник радова Правног факултета у Нишу*. Вол, 57, Бр. 81. 103-118.

Димитријевић, М. (2017а). *Модели јавног буџетирања*. Ниш: Правни факултет Универзитета у Нишу, Центар за публикације.

Димитријевић, М. (2017б). Реформисање модела јавног буџетирања као глобални тренд, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*. Вол, 56, Бр. 76, 625-640.

Dokmanović, M., Đurić Kuzmanović, T. (2013). *Smernice za uvođenje rodnog budžetiranja na nacionalnom nivou u Republici Srbiji*. Beograd: Uprava za rodnu ravnopravnost. Ministarstvo rada, запошљавања и социјалне политике.

Државна ревизорска институција. (2023). Извештај о ревизији сврсисходног пословања: Успостављање родно одговорног буџетирања у Републици Србији, број: 400-489/2023-04/25, Београд, 4. Дец. 2023. год., приступљено: 25. 04. 2025, <https://www.dri.rs/storage/newaudits/2023-2-SV%20Uspostavljanje%20rodno%20odgovornog%20budzetiranja%20u%20RS.pdf>

Đurić-Kuzmanović, T. (Ур.) (2007). *Ka rodnom budžetiranju: vodič*. Ženske studije i istraživanja i Futura publikacije Novi Sad, приступљено: 25. 04. 2025. https://www.zenskestudije.org.rs/pdf/knjige/ka_rodnom_budzetiranju.pdf,

LeMoyne, R. (2005). Promoting gender equality: an equity-focused approach to programming. UNICEF/NYHQ2005-1068/ https://web.archive.org/web/20171020152744/https://www.unicef.org/gender/files/Overarching_2Pager_Web.pdf приступљено: 15. 04. 2025.

Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог. (2024). Родно одговорно буџетирање један од алата за спровођење

родне равноправности. Београд, 27. фебруар 2024. <https://www.srbija.gov.rs/vest/767313>, приступљено 30. 04. 2025.

Rodno budžetiranje u Republici Srpskoj. (2013). Vlada Republike Srpske. Gender centar – Centar za jednakost i ravnopravnost polova. https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/centri/gendercentarrs/Documents/Rodno%20budzetiranje%20u%20Republici%20Srpskoj%20-%20Vodi%C4%8D_452102708.pdf приступљено 29. 04. 2025.

Stotsky, J.G. (2016). Gender Budgeting: Fiscal Context and Current Outcomes. *International Monetary Fund*. Research Department and Strategy, Policy, and Review Department. IMF Working Paper. WP/16/149, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2016/wp16149.pdf>, приступљено: 01. 05. 2025.

Stotsky, J.G. (2020). *Using fiscal policy and public financial management to promote gender equality – international perspectives*. London and New York: Routledge.

Hadžiahmetović, A., Đurić Kuzmanović, T., Klatzer, E., Risteska, M. (2013). *Rodno odgovorno budžetiranje – udžbenik za univerzitete*. Sarajevo: IKD „UNIVERSITY PRESS – MAGISTRAT Izdanja“.

Council of Europe, (2005). Gender budgeting: Final report of the Group of specialists on gender budgeting (EG-S-GB) Equality Division Directorate General of Human Rights, Strasbourg, 2005, <https://eige.europa.eu/resources/Gender%20budgeting.pdf> приступљено: 06. 05. 2025.

Šipovac, R. (2009). Odnos finansijskog prava prema drugim granama prava. *Pravo – teorija i praksa*. 7-8. 133-143. <https://casopis.pravni-fakultet.edu.rs/index.php/ltp/article/download/380/371/739> приступљено: 30. 04. 2025.

Прописи

UN Women (1995). Beijing Declaration and Platform for Action (1995), <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform>, <https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/BDPfA%20E.pdf>

Устав Републике Србије, „Службени гласник РС“, бр. 98/2006, 115/2021 - Амандмани I-XXIX, 16/2022

Закон о забрани дискриминације, „Службени гласник РС“, бр. 22/2009, 52/2021

Закон о раду, „Службени гласник РС“, бр. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014, 13/2017 – одлука УС, 113/2017, 95/2018 – аутентично тумачење

Закон о родној равноправности, „Службени гласник РС“, број 52/2021

Закон о буџетском систему, „Службени гласник РС“, бр. 54/2009, 73/2010, 101/2010, 101/2011, 93/2012, 62/2013, 63/2013-испр., 108/2013, 142/2014, 68/2015-др. закон, 103/2015, 99/2016, 113/2017, 95/2018, 31/2019, 72/2019, 149/2020, 118/2021, 138/2022, 118/2021- др. закон, 92/2023, 94/2024

Правилник о методологији за обрачун неплаћеног кућног рада, „Службени гласник РС“, бр. 18/2024

Aleksandar Mihajlović, LL.M.,
Research Associate,
Institute of Comparative Law, Belgrade

DISCRIMINATION AGAINST WOMEN IN THE LABOR MARKET AND GENDER-RESPONSIVE BUDGETING IN THE REPUBLIC OF SERBIA

Summary

Discrimination in the field of labor and employment is more visible when it affects particularly vulnerable categories of the population: women, people with disabilities, and members of minority communities (Roma, LGBT+ people). The media, which extensively report on such discrimination, are particularly responsible for publicly highlighting these forms of discrimination. The extensive literature in the field of feminist economics states that budgets, adopted in accordance with accepted public policies, are political documents and instruments that direct and display how resources are allocated. The budgeting methodology entails a complex accounting process, which reflects the results of negotiations between various and numerous subjects in that process that are representatives of social power relations. If individuals are not neutral or impersonal and have different motives, responsibilities, social conditions and political representation, the impact of politics is inevitably different. The subject matter of this paper are everyday questions which shape the fundamental question of life: what to do, for what purpose and for whom. The observation of gender budgeting policy in the Republic Serbia has been the subject matter of ample theoretical and empirical research in our country, and the presented results have been the basis for various guidelines and recommendations for improving and advancing the gender budgeting system. Such documents also include parts pertaining to the economic position of women and their participation in the labor market in the Republic of Serbia. Combating all forms of discrimination, both in the labor market and in the employment process, is a mirror in which the economic security and independence of women are reflected. In this paper, the author seeks to point out the interrelationship and dependence of the phenomenon of discrimination against women in the labor market and gender-responsive budgeting as a targeted state and social action to prevent this phenomenon through the operation of public policies. In the context of combating discrimination against women in the field of labor and employment, the paper explores the causal relationship between gender-based victimization through the phenomenon of discrimination against women in the labor market, on the one hand, and gender-responsive budgeting as a targeted state and social action through the implementation of public policies, on the other hand. The paper

points out the basic phenomena of gender discrimination in the labor market, gender-responsive budgeting as a means of combating gender discrimination, and the scope of gender budgeting in the Republic of Serbia. The applied methods include the descriptive method, the analytical method, and the dogmatic method.

Keywords: *discrimination, women, gender-responsive budgeting, Serbia.*